

مبانی فقهی آراء فقهای شورای نگهبان

پیرامون:

- قانون شرایط انتخاب قضات دادگستری
- طرح الحاق دادگاههای انقلاب به دادگستری
- لایحه دولتی کردن بازرگانی خارجی
- نحوه رأی گیری مصوبات مجلس شورای اسلامی
- طرح توزیع عادلانه آب
- لایحه حدود، قصاص و مقررات آن

(فروردین تا مرداد ۱۳۶۱ ه. ش)

محمدحسین بیانی

تهران

۱۳۹۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

و از شورای نگهبان می‌خواهم و توصیه می‌کنم، چه در نسل حاضر و چه در نسلهای آینده، که با کمال دقت و قدرت وظایف اسلامی و ملی خود را ایفا و تحت تأثیر هیچ قدرتی واقع نشوند و از قوانین مخالف با شرع مطهر و قانون اساسی بدون هیچ ملاحظه جلوگیری نمایند و با ملاحظه ضرورات کشور که گاهی با احکام ثانویه و گاهی به ولایت فقیه باید اجرا شود توجه نمایند.

صحیفه امام، ج ۲۱، ص ۴۲۲

پیام پژوهش

بی‌تردید یکی از بنیادی‌ترین اهداف کانونها و مراکز تحقیقاتی، تقویت توان علمی دانشگاهها و مراکز آموزش عالی است که استعدادهای برگزیده را در خود گرد آورده‌اند. پرداختن بنیادهای علمی به این قشر تخصصی جامعه و تولید فراورده‌های پژوهشی برای استفاده دانشجویان، سزامنندترین تلاش این مؤسسات است. دانشگاهها نیز برای جبران کمبودهای موجود علمی در مراکز گوناگون، همواره باید نویافته‌های خود را در اختیار این کانونها قرار دهند، تا با فراهم آمدن زمینه‌های این پیوند پایای دوسویه، دهش و ستانشی پربار در پی آید و از این رهگذر، جنبه‌های نظری و دستاوردهای کاربردی علوم نمایان شود.

یکی از مصادیق برکت خیز این دادوستد پژوهشگرانه، در حوزه علوم انسانی، همکاری سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی و مرکز تحقیقات شورای نگهبان است که اینک اولین کار مشترک خود را با نشر کتاب مبانی فقهی آرای فقهای شورای نگهبان به جامعه علمی کشور عرضه می‌کنند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته‌های فقه و مبانی حقوق اسلامی و حقوق به عنوان منبع کمک‌درسی قابل استفاده خواهد بود. امید است علاوه بر جامعه دانشگاهی سایر پژوهشگران و علاقه‌مندان نیز از آن بهره‌مند شوند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۳	مقدمه
۵	قانون شرایط انتخاب قضات دادگستری
۳۱	طرح قانونی الحاق دادگاههای انقلاب به دادگستری جمهوری اسلامی ایران
۴۰	لایحه قانونی دولتی کردن بازرگانی خارجی (مصوب ۱۳۶۱/۲/۲۱)
۷۴	نحوه رأی گیری نسبت به مصوبات مجلس شورای اسلامی
۱۳۱	طرح قانونی توزیع عادلانه آب
۲۳۱	لایحه حدود و قصاص و مقررات آن
۴۴۱	منابع

پیشگفتار

چندی است که احساس نیاز به تحولات بنیادین در عرصه علوم انسانی بیش از پیش رخ نموده است. دغدغه‌ای که اگر بدان پاسخی مناسب در زمانی درخور و معقول داده نشود، به چالشهایی دامنه‌دار منتهی خواهد شد که برون‌رفت از آن بسیار دشوار است. بومی‌سازی علوم انسانی به عنوان رکن تضمین‌کننده استقلال فکری جامعه اسلامی که به نوبه خود سنگ اساس استقلال در دیگر عرصه‌هاست، به اجتهادی درخور در ساحت‌های گوناگون علمی و جهادی مستمر و پایدار محتاج است.

در این راستا تکلیفی که بر دوش عالمان حوزوی و دانشگاهی و پژوهندگان علوم انسانی قرار دارد به طبیعت حال، سنگین و تکلیف‌مراکز و مؤسسات تحقیقاتی و مطالعاتی که عهده‌دار انسجام بخشیدن به مقوله پژوهش و تولید محصولات فکری و فرهنگی‌اند، بسی سنگین‌تر است.

یکی از عرصه‌های علوم انسانی که با زندگی فردی و اجتماعی ارتباطی روزمره و تنگاتنگ دارد، عرصه علم فقه و دانش حقوق است. علم فقه که پس از علم کلام به عنوان اشرف علوم الهی تلقی شده است، به تعبیر سلسله‌جنبان نهضت اسلامی حضرت امام خمینی (قده) دربرگیرنده نسخه عملی زندگی انسان از گهواره تا گور است؛ بنابراین اگر در مقام عمل گاه مشاهده می‌شود که در عرصه‌هایی از زندگی متطور جامعه بشری، با کمبود مباحث نظری فقهی یا احیاناً خلأ آن مواجهیم، این نه معلول کاستی در مصادر که نتیجه عدم همگامی فعالیت و تکاپوی نظری با تحولات سریع و روزافزون اجتماعی است. از این‌رو گاه چنین پنداشته می‌شود که علم فقه صرفاً متضمن مسائلی است که از دیرباز در کتب فقهی مطرح بوده است و پر کردن خلأهای موجود بر عهده حقوق موضوعه است و بدین سان پندار دوگانگی

مسئله فقهی و مسئله حقوقی در بسیاری از اذهان رسوخ یافته است؛ در حالی که اگر فرایند استنباط و اجتهاد، آن گونه که حق آن است، صورت پذیرد، مجال برای رونویسیهایی که نوعاً خالی از التقاط نیست، باقی نخواهد ماند.

در این راستا مرکز تحقیقات شورای نگهبان، که به اقتضای جایگاه بی‌بدیل شورای محترم نگهبان در نظام جمهوری اسلامی ایران در پاسخ به نیازهای حقوقی جامعه براساس شریعت مقدس اسلامی و سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها، که وظیفه‌اش تدوین کتب مبنایی و درسی در علوم انسانی برای دانشگاههاست، بر آن شدند که به عنوان نخستین فعالیت مشترک، به انتشار کتاب «مبانی فقهی آراء فقهای شورای نگهبان» اقدام کنند.

این اثر همچنان که خواننده، خود از لابه‌لای مطالعه آن درمی‌یابد، به دور از پرداختن به مباحث التقاطی کاملاً جنبه فقهی و بومی داشته و در تناسبی آشکار با قوانین موضوعه کشور قرار دارد و به دلیل داشتن جنبه کاملاً استدلالی در تقویت قوه استدلال و استنباط محققان حوزوی و دانشگاهی می‌تواند مؤثر باشد. علاوه بر آنکه رجوع به مذاکراتی که در فرایند نظارت بر امر تقنین صورت پذیرفته است در کنار مبانی نظری مذاکرات مزبور، تا حد قابل ملاحظه‌ای می‌تواند، از دوباره‌کاری و احیاناً تکرار برخی از اشتباهات در امر قانون‌گذاری جلوگیری و به غنای هرچه بیشتر قانون‌گذاری کمک کند.

به هر روی، می‌توان گفت که این اثر در نوع خود، نخستین اثری است که به زبان فارسی و با در نظر گرفتن مجموعه ملاحظات پیش‌گفته به زیور طبع آراسته شده است و از این‌رو هرگونه انتقاد و پیشنهاد سازنده می‌تواند یاریگر سمت و مرکز تحقیقات شورای نگهبان و نیز شخص مؤلف در بهبود و ارتقای مجلدات بعدی این اثر باشد.

و من الله التوفیق و علیه التکلان

مقدمه

کتابی که در پیش رو دارید دربردارنده تحلیل آراء فقهی فقهای شورای نگهبان بر مبنای مشروح مذاکرات فقهای محترم آن شورا است که گزارش نسبتاً کاملی از مذاکرات سال ۱۳۶۱ را دربرمی گیرد.

مرکز تحقیقات شورای نگهبان بر اساس رسالت خویش، در ابتدا به تنظیم و نشر مجموعه آراء شورای نگهبان اقدام کرد و سپس تنظیم و نشر مشروح مذاکرات آن شورای محترم را آغاز نمود. هم‌زمان با نشر مشروح مذاکرات مناسب دیده شد تا به منظور تبیین همه‌جانبه آراء فقهای شورای نگهبان مجموعه‌های استدلالی پیرامون اظهارنظرهای فقهی و حقوقی آن شورای محترم فراهم آوریم تا در کنار آثار پیشین، مجموعه‌ای جامع‌تر برای استفاده علاقه‌مندان به ویژه جامعه حقوق‌دانان کشور فراهم آید.

مجموعه اظهارنظرهای فقهای محترم این شورا بیانگر عمق نظر و اوج دقت آنان در امر پاسداری از احکام شرع مقدس و صیانت از نظام اسلامی است. هر اظهار نظر فقهی از جانب فقهای معظم هر چند به حسب ظاهر در قالب یک عبارت کوتاه بیان شده، لیکن بر مبنای متقن فقهی استوار است و ثمره سالها مجاهدت علمی و عملی فقیه در عرصه اجتهاد و استنباط احکام الهی محسوب می‌شود.

از آنجا که فقهای معزز شورای نگهبان در بیان آراء فقهی خویش غالباً به بیان نتیجه نهایی فرایند استنباط پرداخته‌اند و جز در موارد ضرورت به تفصیل، متعرض ادله فقهی نشده‌اند، هدف این تحقیق، کشف مبنای و بیان دلایل تفصیلی مربوط به

استنباط فقهی، در واقع شرح آرای آنان براساس تحقیق مؤلف بوده است. به اقتضای طبع مباحث فقهی، در مواردی که نسبت به مسئله یادشده، دیدگاههای گوناگونی وجود داشته است، دیدگاههای مختلف مورد بررسی و شرح قرار گرفته‌اند.

نکته درخور توجه آنکه آنچه در ذیل کلام فقهای معظم و به عنوان شرح دیدگاه ایشان تألیف شده است، به معنی اسناد مطالب مزبور به فقیه معظم ابرازکننده نظر نیست، بلکه صرفاً گزارشی از مجموعه دیدگاههای فقهی است که پیرامون مسئله مطروحه وجود دارد و بدیهی است که مسئولیت آن با محقق است. امید آنکه ثمره این تلاش مرضی خداوند متعال و حضرت ولی الله الاعظم (ارواحنا فداه) قرار گیرد و گامی - هرچند کوچک - در تبیین مبانی حقوق نظام جمهوری اسلامی و فقه حکومتی باشد.

غلامحسین الهام

رئیس مرکز تحقیقات شورای نگهبان

تابستان ۱۳۹۰